

БОГДАН ГОРБАЛЬ пише з Америки:

Вмер Професор Александр Качмарчык

сын др. Ярослава Качмарчыка,
внук о. Теофіля Качмарчыка

1995 рока напечатал ем малий допис по англійскы про Ярослава Качмарчыка в *Carpatho-Rusyn American* (18, нр 2, с. 3). Тот допис Грег Гресса /Greg Gressa дал на свою интернетову страну присвячену Карпатскым Русинам (<http://www.Carpatho-rusyn.org/lemkos/kach.htm>). Деси два рокы пізнійше нашол мене, за справом той интернетовой версії допису, Александр Качмарчык, сын Ярослава. Задзвонил він до мене з Франції, де товды уж мешкал по переході на емеритуру. Подал мі деякы інформації про свого няня і переслал барз цінны знимкы, котры дістал од свого двоюрідного брата Александра Курилы з Кракова. Товды як раз напечатана была уж моя книжка про лемківскы республікы (*Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*) і щиро повісти не думал ем, же буду до той темы вертал. Так то кореспонденція од Александра Качмарчыка з тьма знимками пішла до мойого архіву.

Початком 2008 рока писал до мене Петро Трохановскій припоминаючи же то рік округлої річницї Фльоринской Республікы і ци бым не мал дашто до *Лемківского Річника* жебы річницю тогу спомнути. Моя перша реакція была - же нич нового не мам. Такой за пару дни пришла до мене електронічна почта од ...Александра Качмарчыка з Франції! Вышол він як раз по пару місяцях зо шпыталы і писал (перший раз по веце як десятиох роках!) же ма деякы новы інформації і знимкы. То сте „в десятих“ трафіли, Пане Професоре - подумал ем си. Вымінили сме товди парунадцет листів в котрых оповіл мі не лем про свого няня але і про себе. Поплутане было то жытя і на все назначе-

не вчасном стратом контакту з няньом. А было то так:

Під конец років двадцетых дішло до здаріня, котре выкликало шок в Качмарчыковій родині і серед його приятелів. Ярослав Качмарчык лишыл свою першу жену і в 1930 або 1931 р. оженил ся з Адельом Завадском (1912-1989) з польско-словацкой родины, правдоподобні з Мушыны. З причины того, же Греко-Католицка Церков не хотіла му дати розводу, поїхал він аж до Вільна, де перешол на протестантску віру (евангелицко-авгсбургску). З того другого звязку вродил му ся в 1932 р. сын Александр (з першого звязку не мал діти). Розвід, зміна віры і новий звязок выальенувал го в лемківськым середовиску, так што в роках тридцетых не видно го в ниякій суспільній лемківській діяльності, хоц деякы звязкы прібувал утримувати. Прикладово сына дал ктити в креницкій греко-католицкій церкві а за хресного взял йому др Ореста Гнатишака.

4 січня 1933 рока Ярослав Качмарчык перенюс свою канцеларию до Крениці на улицу Пилсудского а замешкал з родином при улиці Відок 25. Там Александр перевюл дітинство до часу розпочатя війны. Подібні як дуже інчых люди в Польщы, Ярослав Качмарчык думал, же війна закончыт ся за пару місяци як Франция і Велика Британія отвоят другій фронт. Коли лем почув він в радіо о війні, спакувал родину, казал госпосі пильнувати дім і выїхал зо женом і сыном до Кракова, жебы быти як найдальше од фронту. В Кракові сіли они на потяг до Варшавы, де были еден ден, коли Німці бомбардували уж місто. З Варшавы потягом поїхали до Біло-

гостока, а одтамале на фарму знаемого коло Волковыска (тепер на західній Білоруси). Коли были на тій фармі, Советы вошли до Польщы (17 IX 1939) і неодолю советскы танкы перешли през село, де мешкали. Як скінчыли ся военны діяня, Ярослав Качмарчык забрал жену і сына до Львова, де мали родину - Гнатишаків. Ярослав не мал часу розозріти ся де далі їхати, коли 23-го лютого 1940 рока, перепроваждаючи характеристычну для своїх діянь чыстку, арештувало го НКВД.

Тымчасом НКВД рыхтувало наступну акцію переселіня до Казахстану. Акцію тоту розпочато в нocy з 12 на 13-го квітня і такой уж 13-го квітня депортувано Адельо і сына Александра до місцевости Большая Буконь в Семіпалатинській області Казахстану. Там Александр пішол до школы, а його мама працювала в совхозі, перше на господарстві, а пізнійше в фабрыці сыра. В 1941 р. перенесли ся до місцевости Кокпекты, лежачой на полудньовий-схід од Семіпалатиньска, де Аделя працювала як кельнерка. По тым як Александр захворіл на туберку-льозу, перенесли ся они до самого Семіпалатиньска, де Александр перевюл векшіст часу в санаторіі а його мати робила як домова поміч.

В літі 1942 р. Адель Качмарчык повело ся дістати візу, втовды коли польскы родины могли выїзджати до Ірану, де одраз выїхала зо сыном. Іхали они потягом през Ташкент і Ашхабад до Красноводска, одкаль поплынули през Каспійске море до перскогого (іраньского) порту Паглаві/Bandar-e Pahlavi (тепер Bandar-e Anzali) і далі на тягаровых автах перевезено їх в околиці Тегерану. По пару місяцях в лагрі для втікачів Аделя дістала роботу в Тере-

Александр Качмарчык зо сыном
Пітером Александром. ⇨

рані, перше як домова поміч, а пізніше як тлумач при командуваню Американської Армії. Там працювала до 1945 рока а Александр ходил до польской школы.

По закінчю войны перевезено польскы родини до Ливану (груден 1945). През векшіст 1946 рока Качмарчыкы мешкали в Бейруті, корыстаючы з помочы Медженародной Організації для Втікачів / International Refugee Organization. В 1946 і 1947 роках Аделя прібувала довідати ся про долю Ярослава і родини в Польщы. Та вшыткы листы, в тым тоты з Червеного Креста, вертали ся з том самом одповідо: "не е інформації." По семох роках од часу арешту, згідні з правом, суд признал Ярослава за вмершого. Аделя пізнійше вышла за муж за австрийского втікача, інжинера Вальтера Стайнаузера / Walter Steinhäuser і з ним 1952 рока вымігрувала до Аргентины. Вмерла в 1989 р. в Буенос Айрес.

Думаючы, же повороту до Польщы неє, Аделя записала Александра до середной школы в Бейруті, де вчено по англійскы, што дало йому пізнійше можливість записати ся на Американській Університет в Бейруті / American University in Beirut (1950), де студіювал хімію і дістал ступень бакалара (1954).

В грудни 1954 рока Александр был в Єгипті і од того часу датує ся його фасцинация єгиптологійом. В 1955 р. Александр дістал американську візу і през Італію, Аргентину (де два місяци был з мамом) приплынул до Америки. Там продолжал свою едукацию, робячы попри тым докторат ("Some Chemical Properties of the Silicon Subchlorides," Washington University, St. Louis, 1960). В грудни 1959 рока оженил ся з Патрішіом Гаріс / Patricia Harris, з котром мал двое діти: Елізабет (вр. 1961) і Пітера Александра (1965). Перше працювал на Перду / Purdue Університеті (1960), а пізнійше на Гарварді / Harvard (1960-1962), де дістал стипендію і працювал з Вільямом Липскомом / William Lipscomb (вр. 1919), котрому пізнійше признано Нагороду Нобля (1976). З Гарвар-

ду перешол до Дартмутф Коледж / Dartmouth College (1962-68) а пізнійше был професором на Тафтс / Tufts Університеті (Madford, Mass., 1968-1992).

До 1972 рока занимал ся синтезом складників бору, котры мож уживати до радіотерапії новотворів мозгу. Продолжал тіж свої єгиптологічны заінтресуваня студіюючы на Єйль / Yale University і рівночасно зачал вчыги на Тафтс історію Єгипту і єгипетскій язык (як чытати єрогліфы). Од 1973 рока застосувал своє знаня органічної хімії до єгиптологічных студій. Од того часу бадал і выпрацувал новы, докладнійшы технікы ідентифікуваня шлідовой кількосты розкладаючых ся хімікаліів в антычных материялах, таких як органічны барвникы. Бадал тіж методы выпрацуваня достовірних хімічных критерів на підставі взаємного одношьяня ся фізичного вигляду, спеціальні кольору, антычной клясычной і близько-східной керамікы і єй хімічного складу.(1) Цілий шкільний рік 1974 / 1975 перевьол працюючы з єгипетском кераміком в Оксфорді, де вертал ся на місяц каждого літа до 1988 рока. По деси 30-ох науковых дописах вказала ся його книжка (написана разом з Robert E. M. Hedges, директором хімічного одділу Оксфордской лабораторії), *Ancient Egyptian Faience: An Analytical Survey of Egyptian Faience from Predynastic to Roman Times* (1983, 637 сторін), котра е стандартовым джерелом інформації на тему єгипетской керамікы.

В 1962 і 1972 роках Аделя і єй муж Вальтер одвиджали Александра в Америці, а в зимі 1973/1974 Александр з роудином перевьол два тьжні в Буенос Айрес. По переході на емеритурю Александр зо звекшеном силом глядал няньовых шлідів де лем міг. Одновил родинны звязкы, глядал по архівах, писал листы, але нич конкретного не міг ся дознати. В е-маїли до автора того допису (25 V 2008) писал він:

Вшыткы мої пробы дознати ся што ся стало з моім няньом завели. Прібувал єм польську і американську амбасады [в Москві], котры прібували дістати інформації з російского Міністерства Внутрішних Діл. Без поводжыня. Подібні нич не дало рады зробити Стоваришья Памят [Общество Мемориал]. Вшытко што мам, то лем чутка, же він гмер на тьфус в часі транспорту з єдної вязниці до другой в 1944 році."(2)

Што ся повело Александрови, а стало ся то лем на пару місяци перед смертю, то оповісти мі про того, што довідал ся про няня і про своє жытя, про котре певно николи би сме не знали. Выходячы зо шпыгала початком 2008 рока знал, же дуже часу неє (посыл мі то пізнійше його сын) і посылал еден е-маїль за другым. Най му легком буде французка земля. ●

(1) „Alexander Kaczmarczyk,” <http://chem.tufts.edu/faculty/emeritus/kaczmarczyk/index.html>

(2) Оригінальний текст по англійскы, тлумачыня автора.